

КОВАЛЬ М. О.,

аспірант кафедри міжнародного,
європейського права та порівняльного
правознавства

(Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.1.28>

ТЕОРЕТИКО-ПРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У статті здійснено комплексну теоретико-правову характеристику військових адміністративних правопорушень з метою формування авторського бачення їх сутності та виокремлення характерних ознак як особливої категорії адміністративних проступків. Проаналізовано доктринальні підходи до дефініції «правопорушення» і «адміністративне правопорушення», показано, що попри різницю у формулюваннях, науковці збігаються в окресленні мінімального набору ознак, які дозволяють відмежувати делікт від інших форм протиправної поведінки. Уточнено зміст законодавчого визначення адміністративного правопорушення та розкрито два домінуючі наукові підходи до його характеристики: чотириелементний (протиправність, винність, суспільна шкідливість/небезпечність, караність) і п'ятиелементний (додається самостійна ознака «діяння» як дія/бездіяльність). Показано, що зазначені моделі є взаємодоповнювальними і забезпечують системне бачення природи адміністративного проступку. На цій базі сформульовано авторське визначення «військового адміністративного правопорушення», під яким пропонується розуміти суспільно шкідливе, протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність), вчинене спеціальним суб'єктом (військовослужбовцем, військовозобов'язаним або резервістом під час проходження зборів), яке посягає на законодавчо встановлений порядок проходження військової служби та передбачає можливість застосування спеціально передбачених заходів адміністративного примусу у вигляді штрафу або арешту з утриманням на гауптвахті. Обґрунтовано трирівневу класифікацію ознак військових адміністративних правопорушень: універсальні, що є спільними для всіх адміністративних проступків (протиправність, винність, суспільна шкідливість, діяння у формі дії чи бездіяльності та караність); інституційні, які зумовлені специфікою військової служби (об'єктом посягання є порядок її проходження, а суб'єктами виступають виключно військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів); санкційні, що проявляються у застосуванні лише двох видів адміністративних стягнень у вигляді штрафу або арешту з утриманням на гауптвахті. Наголошено, що запропонована класифікація дозволяє комплексно охарактеризувати правову природу військових адміністративних правопорушень і відмежувати їх від інших деліктів.

Ключові слова: *правопорушення, адміністративне правопорушення, військове адміністративне правопорушення, протиправність, винність, суспільна шкідливість, адміністративна караність.*

Koval M. O. Theoretical and legal characteristics of military administrative offenses

the article provides a comprehensive theoretical and legal analysis of military administrative offenses with the aim of developing the author's perspective on their

essence and identifying their characteristic features as a distinct category of administrative offenses. Doctrinal approaches to the definitions of «offense» and «administrative offense» are analyzed, showing that despite differences in wording, scholars converge on outlining a minimal set of features that distinguish an offense from other forms of unlawful behavior. The content of the legislative definition of an administrative offense is clarified, and two dominant scholarly approaches to its characterization are revealed: the four-element model (unlawfulness, guilt, social harmfulness/danger, and liability) and the five-element model (adding «conduct» as a separate feature in the form of action or inaction). It is shown that these models are complementary and provide a systematic understanding of the nature of an administrative offense. On this basis, the author formulates a definition of a «military administrative offense» as a socially harmful, unlawful, and guilty act (action or inaction) committed by a special subject (a serviceman, a conscript, or a reservist during training), which infringes on the legally established procedure of military service and entails the possibility of applying specifically prescribed administrative measures such as a fine or detention in a guardhouse. A three-level classification of the features of military administrative offenses is substantiated: universal – common to all administrative offenses (unlawfulness, guilt, social harmfulness, conduct in the form of action or inaction, and liability); institutional – stemming from the specifics of military service (the object of infringement being the order of its performance, and the subjects being exclusively servicemen, conscripts, and reservists during training); sanction-related – reflected in the application of only two types of administrative penalties: a fine or detention in a guardhouse. It is emphasized that the proposed classification makes it possible to comprehensively characterize the legal nature of military administrative offenses and to distinguish them from other types of offenses.

Key words: *offense, administrative offense, military administrative offense, illegality, guilt, social harmfulness, administrative liability.*

Вступ. Забезпечення національних інтересів у сучасних умовах вимагає узгодженості зовнішньополітичних орієнтирів із внутрішніми механізмами підтримання публічної безпеки. Йдеться насамперед про правове регулювання проходження військової служби та дисциплінарно-правові режими, що гарантують стабільність функціонування сектору безпеки та оборони в період воєнного стану [1, с. 11931; 2, с. 408]. Конституційно визначений обов'язок захисту Вітчизни реалізується через діяльність військовослужбовців, для яких дотримання приписів законодавства є обов'язковою умовою служби. Вчинення військових адміністративних правопорушень порушує встановлений порядок проходження служби і тягне юридичну відповідальність, що кореспондує завданню держави забезпечувати невідворотність реагування на правопорушення. З огляду на це, актуальним постає наукове дослідження сутності військових адміністративних правопорушень та виокремлення їх характерних ознак як самостійної категорії адміністративних проступків.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення комплексної теоретико-правової характеристики військових адміністративних правопорушень, що дасть змогу сформулювати авторське бачення їх сутності та виокремити характерні ознаки як особливої категорії адміністративних проступків.

Результати дослідження. У межах обраної тематики першочерговим є уточнення базових категорій «правопорушення» та «адміністративне правопорушення», адже без розкриття їх змісту неможливо виробити цілісне авторське визначення військового адміністративного правопорушення.

У науковій літературі можна зустріти позицію, відповідно до якої правопорушення трактується як протиправне й винне діяння, що має соціальну небезпечність або шкідливість і неминуче зумовлює настання юридичної відповідальності. Зокрема, О. М. Бандурка, О. М. Головка та О. С. Передерій визначають його як діяння, що поєднує в собі елементи

протиправності, винності та соціальної шкідливості, а фактом свого вчинення передбачає обов'язкове реагування з боку держави у формі застосування заходів примусу [3, с. 284]. На думку зазначених авторів, правопорушення характеризується такими рисами, як наявність конкретного діяння (дії або бездіяльності), його свідомо-вольовий характер, порушення правових норм, а також спричинення юридичної відповідальності як реакції держави [3, с. 284–285]. У свою чергу, К. Г. Волинка визначає правопорушення як суспільно шкідливе діяння (у формі дії або бездіяльності) дієздатного суб'єкта, що суперечить вимогам правових норм [4, с. 178]. Науковець відносить до його юридичних ознак: зовнішній прояв у формі неправомірної дії чи бездіяльності; свідомо-вольовий характер діяння, що залежить від волі та свідомості особи; можливість притягнення лише дієздатних та деліктоздатних суб'єктів; наявність усвідомлення вини; протиправність поведінки; соціальна шкідливість та суспільна небезпека [4, с. 178–179]. На думку М. І. Козюбри, правопорушення є різновидом протиправної поведінки, яке має низку специфічних ознак. Саме їх наявність дає змогу відмежувати звичайне порушення правил від такого, що кваліфікується як правопорушення і тягне юридичну відповідальність [5, с. 287]. Серед ключових характеристик дослідник виділяє: зовнішній прояв діяння у поведінці фізичної чи юридичної особи; суспільну небезпечність, що виявляється у спричиненні шкоди інтересам особи чи суспільства або створенні загрози її настання; а також обов'язкову наявність правової норми, яка передбачає заборону або встановлює обов'язок, невиконання якого визнається правопорушенням [5, с. 288–289]. Подібного підходу дотримується і Г. О. Саміло, яка визначає правопорушення як заборонене нормами права суспільно небезпечне чи шкідливе діяння у формі дії або бездіяльності, що неминуче тягне настання юридичної відповідальності [6, с. 234].

Узагальнюючи вище наведені підходи, можна зробити висновок, що науковці здебільшого єдині у визначенні сутнісних ознак правопорушення. Відмінності у формулюваннях радше відображають стиль викладу окремих авторів, ніж наявність принципових розбіжностей. З нашої точки зору, цінність цих позицій полягає у тому, що вони окреслюють універсальний «мінімальний набір» характеристик правопорушення, який дозволяє відмежувати його від інших форм протиправної поведінки та створює передумови для аналізу окремих видів деліктів, зокрема адміністративних і військових.

Здійснене дослідження наукових підходів до визначення поняття «правопорушення» та окреслення його характерних ознак є важливим теоретичним підґрунтям, проте воно не дозволяє у повному обсязі сформувати авторське бачення сутності військового адміністративного правопорушення. Для цього необхідно також з'ясувати зміст категорії «адміністративне правопорушення» та встановити його ознаки, адже саме ця дефініція закладає основи для подальшої конкретизації військових деліктів.

Законодавче визначення поняття «адміністративне правопорушення» міститься у ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) від 7 грудня 1984 року № 8073-Х, згідно з якою ним визнається протиправова, винна (умисна чи необережна) дія або бездіяльність, що посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [7].

Вивчення наукової літератури в галузі адміністративного права дозволяє констатувати, що більшість учених сприймають саме це визначення законодавця як базове, проте розкривають його сутність через сукупність характерних ознак адміністративного проступку. Саме аналіз цих ознак у працях провідних адміністративістів дає можливість глибше осмислити зміст категорії та окреслити її ключові риси.

Так, С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова та А. П. Купін пропонують розглядати адміністративне правопорушення крізь призму чотирьох фундаментальних ознак, які, на їхню думку, водночас виступають і підставами для притягнення до адміністративної відповідальності. Йдеться про протиправність, винність, адміністративну караність та суспільну шкідливість [8, с. 92]. Схожу позицію поділяють й деякі інші науковці, які також розглядають адміністративний проступок крізь призму саме чотирьох ключових

ознак. Так, Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук та О. В. Дьяченко наголошують, що визнати діяння адміністративним правопорушенням можливо лише за умови наявності суспільної шкідливості, протиправності, вини та адміністративної караності [9, с. 175]. Д. М. Павлов серед ознак адміністративного правопорушення також виділяє чотири найважливіші, серед яких суспільна шкідливість; протиправність; винність; караність діяння [10, с. 92–93]. Наведені позиції щодо виділення чотирьох ключових ознак адміністративного правопорушення розділяють також В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короед, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, які також вказують на притаманність даним проступкам протиправності, винності, адміністративної караності та суспільної небезпеки [11, с. 158–159].

Вище розглянуті та проаналізовані наукові підходи дають підстави для узагальнення, що окрема група вчених-адміністративістів розглядає адміністративне правопорушення саме крізь призму чотирьох ключових ознак: протиправності, винності, суспільної шкідливості (небезпеки) та адміністративної караності. Незважаючи на певні відмінності у термінології та способах розкриття змісту цих категорій, сутність підходу залишається єдиною: саме наявність зазначених ознак дозволяє відмежувати адміністративні проступки від інших видів правопорушень і забезпечити належне правове реагування на них.

Разом з тим, слід зазначити, що у науковій літературі існують й інші підходи до характеристики адміністративного проступку. Частина дослідників вважає недостатнім виокремлення лише чотирьох ознак і пропонує більш розгорнуту систему, яка включає п'ять елементів. Така позиція пояснюється прагненням точніше окреслити специфіку адміністративних правопорушень і відмежувати їх від суміжних видів деліктів. Зокрема, у підручнику з адміністративного права за редакцією С. Ківалова та Л. Білої-Тіунової адміністративне правопорушення визначається як будь-яка дія чи бездіяльність, яка порушує приписи норм адміністративного права [12, с. 700]. Позиція науковців ґрунтується на виокремленні п'яти основних ознак адміністративного проступку: наявності діяння, його протиправності, винності, караності та суспільної небезпечності (шкідливості) [12, с. 701-702]. Наведену точку зору підтримують також О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, М. В. Плугатир та М. В. Співак, які пропонують виокремлювати п'ять основних ознак адміністративного проступку: вказується також на суспільну шкідливість проступку, яку вчені нерідко ототожнюють з антигромадською спрямованістю чи навіть із суспільною небезпекою; протиправність є визначальною рисою будь-якого адміністративного правопорушення; суттєвим елементом є винуватість; обов'язковою ознакою є адміністративна караність [13, с. 156]. О. І. Остапенко, М. В. Ковалів та С. С. Єсімов також пропонують деталізований перелік, включаючи до ознак: наявність усвідомленого діяння у формі дії чи бездіяльності; його суспільну шкідливість; протиправність як порушення загальнообов'язкових норм; вину у формі умислу чи необережності; адміністративну караність, що проявляється у передбаченій законом можливості притягнення до відповідальності [14, с. 485-486].

Узагальнюючи наведені наукові підходи, можна констатувати, що значна частина вчених-адміністративістів підтримує позицію про наявність п'яти ключових ознак адміністративного правопорушення. До них відносять: 1) діяння як зовнішній прояв поведінки особи (у формі дії чи бездіяльності); 2) протиправність, що виражається у порушенні приписів адміністративно-правових норм; 3) винність, яка відображає свідомо-вольове ставлення суб'єкта до власної поведінки та її наслідків; 4) адміністративну караність, що полягає у потенційній можливості застосування до правопорушника передбачених законом санкцій; 5) суспільну небезпечність або шкідливість, яка відображає негативний вплив проступку на охоронювані адміністративним правом суспільні відносини.

Перейшовши до з'ясування особливостей військових адміністративних правопорушень, слід наголосити, що їхня природа поєднує загальні риси адміністративних деліктів із низкою специфічних характеристик, зумовлених особливостями проходження військової служби. Єдиним кодифікованим актом, який визначає як коло таких правопорушень, так і межі адміністративної відповідальності за їх вчинення, є КУпАП. У главі 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» містяться норми, що безпосередньо регламентують порядок

притягнення військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів до адміністративної відповідальності, визначаючи як обсяг їхніх обов'язків, так і заходи примусового впливу [7].

Аналізуючи їхні юридичні характеристики, видається доцільним виокремити три рівні ознак військових адміністративних правопорушень:

1) *універсальні ознаки*, які збігаються з рисами будь-якого адміністративного проступку: протиправність, винність, суспільна шкідливість (небезпечність), діяння у формі дії чи бездіяльності та караність. Саме вони забезпечують інтеграцію військових адміністративних правопорушень у загальну систему адміністративної відповідальності;

2) *інституційні ознаки*, що випливають із специфіки правового статусу суб'єкта та сфери відносин. Військові адміністративні правопорушення завжди посягають на законодавчо встановлений порядок проходження військової служби, врегульований, зокрема, Положенням про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженим Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 [15]. Вони вчиняються лише спеціальним суб'єктом – військовослужбовцем, військовозобов'язаним або резервістом під час зборів, що чітко відмежовує їх від «звичайних» адміністративних проступків;

3) *санкційні ознаки*, які проявляються у специфічному наборі заходів адміністративного впливу. На відміну від більшості інших адміністративних деліктів, де коло стягнень є ширшим, за військові адміністративні правопорушення передбачено лише штраф або арешт з утриманням на гауптвахті (ст. 24, норми глави 13-Б КУпАП). Розмір і тривалість таких стягнень залежать від характеру конкретного правопорушення.

Узагальнюючи наведене, можна стверджувати, що військові адміністративні правопорушення характеризуються поєднанням універсальних рис адміністративних проступків та низки спеціальних інституційно-санкційних особливостей, які зумовлені правовим режимом військової служби. Такий підхід дозволяє уникнути ототожнення з іншими видами деліктів і водночас підкреслити їхню роль у підтриманні військової дисципліни та функціонуванні сектору безпеки й оборони.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, вважаємо за доцільне сформулювати власне визначення поняття «*військове адміністративне правопорушення*». Під ним пропонується розуміти суспільно шкідливе, протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність), вчинене спеціальним суб'єктом (військовослужбовцем, військовозобов'язаним або резервістом під час проходження зборів), яке посягає на законодавчо встановлений порядок проходження військової служби та передбачає можливість застосування спеціально передбачених заходів адміністративного примусу у вигляді штрафу або арешту з утриманням на гауптвахті. Таке визначення дозволяє відобразити двоїсту природу військових адміністративних правопорушень: з одного боку, вони поділяють загальні ознаки адміністративних деліктів, а з іншого – мають специфічні риси, обумовлені особливим об'єктом посягання, спеціальним суб'єктним складом та санкційним механізмом. Своєю чергою, *ознаки військових адміністративних правопорушень* доцільно умовно поділити на три групи. По-перше, універсальні – спільні для всіх адміністративних проступків (протиправність, винність, суспільна шкідливість, діяння у формі дії чи бездіяльності та караність). По-друге, інституційні, які зумовлені специфікою військової служби: об'єктом посягання є порядок її проходження, а суб'єктами виступають виключно військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів. По-третє, санкційні, що проявляються у застосуванні лише двох видів адміністративних стягнень – штрафу або арешту з утриманням на гауптвахті. Запропонована класифікація дозволяє комплексно охарактеризувати правову природу військових адміністративних правопорушень і відмежувати їх від інших деліктів.

Список використаних джерел:

1. Mihail M. Burbyka, Alyona N. Klochko, Oleg N. Reznik. Coordinating Activity of the Prosecutor's Office in the Sphere of Criminality Prevention of Ukraine. *Look academic publishers*. 2016. Vol. 11. № 18. P. 11931–11941.

2. Bondarenko O., Reznik O., Garmash Y., Andriichenko N., Stohova O. Participation of Ukraine in International Cooperation against Corruption. *Amazonia investiga*. 2020. Volume 9. Issue 29. P. 407–416.
3. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
4. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 240 с.
5. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 392 с.
6. Саміло Г. О. Теорія держави і права: Навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2010. 348 с.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122 (дата звернення: 12.09.2025).
8. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
9. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
10. Павлов Д. М. Адміністративне право : Загальна частина : Конспект лекцій. К. : МАУП, 2007. 136 с.
11. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В. В. Галунько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова]; за ред. проф. В. В. Галунька. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 272 с.
12. Загальне адміністративне право України : підручник / за заг. ред.: акад. С. Ківалова і проф. Л. Білої-Тіунової ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 792 с.
13. Адміністративне право. Загальна частина (альбом схем): навч. посібник / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, М. В. Плугатир, М. В. Співак. К. : Центр учбової літератури, 2015. 232 с.
14. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
15. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: указ Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008> (дата звернення: 12.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

